

УДК 94:355

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.57.8>

ДЕКОМУНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОГО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Олександр Бойко

*Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
факультет філології, історії та політико-юридичних наук, кафедра історії України
вул. Графська, 2, 16600, м. Ніжин, Чернігівська область, Україна*

Олександр Білан

*Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
факультет філології, історії та політико-юридичних наук
вул. Графська, 2, 16600, м. Ніжин, Чернігівська область, Україна*

У статті проаналізовані характерні риси процесу декомунізації на території України та акцентовано увагу на особливостях даного процесу у період російсько-української війни. Здійснено огляд змісту та характеру процесів декомунізації, які нині мають місце в Україні, а також визначено їх вплив на формування соціо-культурної свідомості нації.

Нині наша держава переживає складний історичний етап, позначений війною з росією та численними викликами. У цих умовах важливо не лише здолати агресора, але й побудувати краще майбутнє, враховуючи уроки минулого та залучаючи всі доступні ресурси. Ключовими етапами цього процесу є критичне переосмислення радянської спадщини, декомунізація публічного простору, формування української національної ідентичності та культури пам'яті. Саме такі кроки є вкрай важливими на шляху до самосвідомості та подолання імперських впливів. Зрозуміння історичної пам'яті та її впливу на сьогодення є важливим елементом у боротьбі з російською пропагандою та фальсифікацією історії. Крім того, зміцнення інституцій, боротьба з корупцією, децентралізація влади та розвиток громадянського суспільства є основними завданнями для створення демократичної та правової держави.

Незважаючи на те, що Україна дістала незалежності понад тридцять тому, питання пов'язані з декомунізацією ніколи так гостро не стояли, як зараз. Процес декомунізації в Україні в частині зміни назв міст, сіл, містечок, вулиць та актуальних перешкод на шляху проведення декомунізаційних реформ.

Метою статті є аналіз процесів декомунізації публічного простору в Україні в умовах російсько-української війни.

Особливістю та складністю процесів трансформації в сфері історичного знання та колективної пам'яті є те, що вони відбуваються в умовах військово-політичного та ідейного конфлікту. Декомунізаційні процеси є частиною інформаційної війни, в якій Україна протистоїть політичним амбіціям росії.

Ключові слова: декомунізація, дерусифікація, ідентичність, історична пам'ять.

Актуальність теми дослідження. Декомунізаційні процеси в Україні та організація належного опору ворогу в умовах повномасштабного російського вторгнення нині взаємопов'язані, адже агресор, переслідуючи цілі відновлення СРСР, продовжує користуватися неоімперіалістичні гаслами та радянськими ідеологічними міфами. Активний спротив колоніалізму в історії України мав різні форми і проходив через різні етапи, що відображає специфіку національної боротьби в кожному столітті. Тому не дивно, що під

час повномасштабної агресії росії проти України ці процеси набули загальнонаціонального масштабу. В нашій країні були ухвалені закони, що засуджують комуністичні та націонал-соціалістичні режими, а також забороняють пропаганду їхніх символів. Це стосується різноманітних об'єктів: назв міст, вулиць, площ, пам'ятників, меморіальних дошок та інших елементів, які мають значення для національної пам'яті. Присутність таких символів в Україні шкодить формуванню національної ідентичності, яка повинна ґрунтуватися на європейських та українських цінностях. Ворожі географічні назви і культурні елементи, що були нав'язані в минулому, більше не можуть бути частиною соціо-культурного ландшафту сучасної України. Тепер українське суспільство активно працює над очищенням від російських та комуністичних впливів.

Актуальний стан дослідження проблематики. Процес декомунізації в Україні неодноразово був у полі зору досліджень істориків, політологів, юристів та інших науковців, зокрема таких як П. Герчанівська [1], І. Гуменчук, Н. Темірова [3], О. Гриценко [2], Г. Касьянов [7], А. Любарець [8], П. Покатаєв [9], К. Терещенко [11], С. Церковник [12], Ю. Шаповал [13] та інших. Об'єктами їх досліджень були різні аспекти цього феномену: декомунізація як державна політика і соціокультурне явище; зв'язок декомунізації та історичної пам'яті; місце декомунізаційних процесів в історичній політиці; нормативно-правова бази декомунізації; узагальнення досвіду проведення процесу декомунізації в окремих регіонах; проблеми та перспективи подальшої реалізації декомунізації та ін. Однак декомунізаційні процеси в Україні в умовах російсько-української війни ще не були предметом окремого комплексного наукового дослідження.

Метою дослідження є аналіз процесів декомунізації публічного простору в Україні в умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. З набуттям Україною незалежності та державного суверенітету розпочався активний процес декомунізації, який охоплював не лише заходи законодавчої діяльності, але й розробку механізмів їх інтеграції у соціокультурне життя нації. Саме це стало стимулом для створення нових теоретичних підходів і моделей, що дозволили визначити місце та роль України в соціокультурних і політико-економічних перетвореннях.

Поняття «декомунізація» стало широко обговорюваним у країнах, які пережили комуністичне правління. Даний процес позначає процес відмови від комуністичної ідеології та символіки, а також адаптацію політичних і соціальних інститутів до демократичних стандартів і принципів прав людини. Декомунізація охоплює не лише зміни в політичній і економічній сферах, але й глибоке переосмислення історичної пам'яті, освіти та культури [1]. Вона є складним і багатограним явищем, яке передбачає трансформацію суспільства після завершення епохи комуністичного чи іншого тоталітарного режиму.

Перші кроки декомунізації почалися після здобуття незалежності України та за часів президентства Віктора Ющенка. Однак систематизація цього процесу була здійснена лише в 2015 році з ухваленням закону «Про засудження комуністичних та націонал-соціалістичних (нацистських) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки».

Повномасштабне вторгнення росії надало нового імпульсу процесам декомунізації та дерусифікації географічних назв. 21 березня 2023 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні та деколонізацію топонімів». Цей юридичний акт створив правову основу для процесу деколонізації, який розпочався після російського вторгнення в Україну у 2022 році. В Україні декомунізація є багатокомпонентним процесом, спрямованим на ліквідацію наслідків комуністичної влади, що включає заборону комуністичної символіки, корекцію історичних

наративів, реабілітацію жертв політичних репресій і реформування правової та політичної системи. Головною метою декомунізації є не лише відмова від старої ідеології, але й створення умов для розвитку демократичного і вільного суспільства [1]. Ключовий зміст проблем реалізації процесу декомунізації полягає у боротьбі з наслідками тоталітарної комуністичної ідеології, що панувала в Україні протягом десятиліть. Процес декомунізації охоплює низку заходів, спрямованих на усунення символів, пам'яток та інших елементів, які нагадують про комуністичний режим, а також на перехід до нової парадигми історичної пам'яті, більш відповідної сучасним демократичним цінностям [4].

Основні форми та напрями проведення декомунізаційних процесів угруповано на рис. 1.

Форми декомунізації	Напрями декомунізації
<ul style="list-style-type: none"> • Демонтаж пам'ятників та об'єктів комуністичної символіки • Перейменування вулиць, міст і населених пунктів • Очищення публічного простору від радянської символіки • Заборона на пропаганду комуністичної ідеології • Освітня реформа і переписування історії • Підтримка ініціатив та наукових досліджень • Переосмислення ролі комуністичного минулого в культурі 	<ul style="list-style-type: none"> • Політичний напрям • Історико-культурний напрям • Соціальний напрям • Правовий напрям • Економічний напрям

Рис. 1. Форми та напрями реалізації процесу декомунізації в Україні [5]

Процеси декомунізації в Україні є надзвичайно складними та багатограними, оскільки вони стосуються не лише політичних та правових аспектів, але й культурних, соціальних та історичних. Це процес, який викликає чимало суперечок і потребує узгодженості між різними поглядами і інтересами суспільства. Кожне рішення, що стосується змін в топоніміці або символіці, має проходити через громадське обговорення, де враховуються не лише думки політичних діячів, але й професійні, культурні та вікові особливості громади [2].

Слід зазначити, що необхідність декомунізації не повинна вступати в суперечність із збереженням культурної спадщини, оскільки багато елементів давньої епохи є частиною загальної історії країни. Завдання полягає в тому, щоб переосмислити історичну ідентичність українців, звільнивши її від радянської ідеології, але водночас не забуваючи про важливі етапи в розвитку суспільства.

Одним з найбільших викликів у юридичній сфері є балансування між необхідністю розриву з тоталітарним минулим і захистом прав громадян. Водночас важливо пам'ятати, що таке очищення від радянської спадщини повинно відбуватися без порушення основних прав і свобод людей, зокрема права на свободу думки та вираження. Тому впровадження декомунізації потребує не тільки юридичних кроків, але й активної участі громад, наукових установ і навіть міжнародної підтримки для того, щоб уникнути політизації цих процесів і забезпечити підтримку з боку широких верств населення.

Декомунізаційні процеси, що тривають в Україні, є важливим етапом формування нової національної свідомості та ідентичності. Вони полягають у переосмисленні історії, засудженні злочинів комуністичного режиму та відмові від ідеології та спадщини Радянського Союзу. Даний процес триває вже з моменту здобуття незалежності у 1991 році і продовжується до сьогодні. Декомунізація стикається з численними викликами і перешкодами, але за останні роки набрала значних обертів [2]. Ключовими подіями, які сприяли прискоренню цього процесу, стали Революція Гідності (2013–2014 роки), окупація та анексія частини території України росією, а також повномасштабна війна з росією, що розпочалася в 2022 році. Всі ці події сприяли формуванню нової, позбавленої радянського минулого, національної ідентичності, яка ґрунтується на демократичних цінностях, патріотизмі та боротьбі за незалежність.

Певну уяву про трансформації ідентичності громадян України в умовах повномасштабного російського вторгнення дають результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 6 по 12 червня 2024 р. Аналіз динаміки та змін громадської думки дозволяє зробити наступні висновки стосовно тих тенденцій та зрушень, що відбулися у суспільній свідомості:

1. Піднесення почуття національної гідності. (У червні 2024 р. на запитання «Наскільки Ви пишаєтесь тим, що Ви громадянин України?», 91% респондентів відповіли, що «скоріше пишаться» або «дуже пишаться» своїм українським громадянством. У 2015 р. таких було 68%).

2. Посилення відчуття соборності, переважання загальнонаціональної ідентичності над локальною. (У 2024 р. порівняно з 2006 р. помітно зросла частка респондентів, які у першу чергу пов'язують (отожнюють) себе з Україною (53% до 31%). За цей час з 44% до 28% зменшився відсоток тих, хто найбільше пов'язував себе зі своїм селом чи містом).

3. Зростання відчуття етнічної єдності. (Якщо у 2017 р. 74% опитаних в Україні були переконані, що належать лише до однієї національності, 12% – одразу до кількох національностей, 8% – не визначилися, а 6% – не відчували належності до жодної національності, то у 2024 р. відбулися кардинальні зміни – 95% опитаних засвідчили, що вони є етнічними українцями, 2% – етнічними росіянами, 2% віднесли себе до інших етносів, і лише 1,5% не визначилися із своєю етнічною належністю).

4. Збільшення ролі етнічного фактору при сприйнятті та визначенні української нації. (Якщо відповідно до опитувань проведених у 2015 і 2021рр. переважна більшість (відповідно 56% і 51%) респондентів схилилась до громадянського визначення української нації (спільноти всіх громадян України, незалежно від їх етнічної належності, мови спілкування і традицій), то під впливом повномасштабного російського вторгнення у червні 2024 р., частка респондентів, яка підтримувала цю думку зменшилася до 46%. Разом з тим з 24,5% у 2021 р. до 28% збільшилася кількість тих, хто схилився до визначення української нації як етнічної спільноти, тобто передбачав для її членів наявність українського етнічного коріння).

5. Посилення підтримки суспільством демократичних цінностей на протидію комуністичним тоталітаризму та авторитаризму. (61% респондентів переконаний у тому, що демократичний принцип повинен лежати в основі державного устрою України і лише 21% опитаних підтримав думку про те, що «суворий порядок важливіший за народовладдя». Експерти Центру Разумкова наголошують, що підтримка громадянами України демократичних цінностей у опитуванні 2024 р. тобто після повномасштабного російського вторгнення є більшою, ніж у 2021 р.).

6. Зростання настроїв орієнтації на майбутнє та відмови від комуністичного минулого. (У опитуванні 2024 р. 67% респондентів були переконані, що найкращі часи

для України настануть в майбутньому, і лише 13% вважали, що вони були у минулому (у 2017 р. – відповідно 57% і 26%).

7. Поглиблення розриву з російською імперською культурою, посилення європейської культурної інтеграції. (Якщо у 2006 р. прихильниками української культурної традиції вважали себе 56% опитаних, то у 2024р. вже 76%. Характерно, що за цей час з 7% до 14% зросла також частка тих, хто відносив себе до загальноєвропейської культурної традиції, і знизилася частка тих, хто відносить себе до російської (з 11% до 0,5%) та радянської (з 16% до 4%) культурних традицій).

8. Посилення мовної ідентичності. (78% респондентів назвали українську мову рідною, у 2017 р. таких було 68%, у 2015 р. – 60%, у 2006 р. – 52%. Разом з тим за результатами опитування, 13% респондентів вважали, що і українська, і російська однаковою мірою є для них рідними. У 2006р. таку відповідь дали 16% опитаних, а у 2015 р. – 22%).

9. Розрив з міфами імперського минулого. (Якщо у 2017 р. з твердженням, що «українці і росіяни завжди були і залишаються братніми народами» погоджувалося 27% опитаних, то у 2024 р. цю ж думку поділяли лише 3%).

10. Зростання настроїв сприйняття дезінтеграції СРСР як закономірної історичної події та зменшення ностальгії за радянськими порядками. (Якщо у 2017 р. 59% респондентів серед громадян України вважали, що розвал СРСР був закономірною та прогресивною історичною подією, а 27% – що це було історичною катастрофою, то за результатами опитування 2024 р. першу думку підтримували вже 69% респондентів, а другу – лише 12%. Крім того, у 2024 р. порівняно з 2017 р. частка тих, хто хотів би відновлення порядків часів СРСР, зменшилася з 21% до 9%, і з 63% до 78% зросла частка тих, хто не хотів би цього) [6].

Декомунізаційні процеси в Україні є важливою частиною пострадянської трансформації країни, що охоплюють зміни на рівні політичного, соціального та культурного середовища з метою відновлення національної ідентичності та боротьби з наслідками комуністичного режиму. Вони включають в себе цілу низку заходів, орієнтованих на викорінення комуністичних символів, ідеології та персоналій із публічного простору [10]. Отже, декомунізація являє собою процес відмови від комуністичної ідеології, а також зміни колективної свідомості суспільства. Вона є важливим етапом у відновленні історичної пам'яті українців та переосмисленні їхнього минулого.

Варто підкреслити, що декомунізація не є явищем, властивим лише Україні. Подібні процеси мали місце й відбуваються досі в більшості країн колишнього «східного блоку»: Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині, балтійських країнах. Навіть росія не змогла уникнути боротьби з наслідками радянського комуністичного режиму. Усі ці країни стали частинами радянської спадщини, і тому їхній суспільний простір також був насичений радянськими символами, топонімікою, іменами партійних діячів, спецслужбами та закритими архівами, що потребували переосмислення та очищення. Проте, кожна держава характеризується своєрідними особливостями здійснення декомунізаційних процесів. Окремі держави обмежуються зміною топонімів, інші – демонтажем пам'ятників, а деякі країни здійснюють люстрацію. В одних країнах декомунізація стала частиною державної політики, а в інших – стала своєрідним інструментом бажання самого народу прибрати з міст радянську спадщину.

В Україні активна фаза декомунізації розпочалась із запровадженням Верховною Радою України 9 квітня 2015 року декомунізаційного пакету законів. Було прийнято 4 закони, що вступили в свою дію вже з 21 травня 2015 року [10].

Революція Гідності та військовий конфлікт на сході України у 2014 р. стали каталізаторами значних змін у країні, зокрема у контексті декомунізації. Одним із важливих кроків

на цьому шляху стало рішення про заборону діяльності Комуністичної партії України, яке стало можливим завдяки ухваленню низки законів, спрямованих на декомунізацію. Лідери КПУ намагались оскаржити цю ухвалу в суді, однак Вищий адміністративний суд України визнав касаційну скаргу безпідставною, зазначивши, що викладені в ній аргументи не вимагають додаткової перевірки матеріалів справи, оскільки не доведено, що суд неправильно застосував норми права.

Декомунізація також торкнулася системи освіти та медіа. В Україні було запроваджено вивчення правдивої історії, в тому числі історії Української революції 1917–1921 років, Голодомору 1932–1933 років, репресій та діяльності радянських органів влади в Україні. Метою було змінити підходи до історії, що раніше трактувалася через призму радянської ідеології. У медіа з'являються нові телеканали, що сприяють пропагуванню української культури, мови та історії, одночасно припиняючи мовлення російських каналів.

Декомунізація вплинула і на систему державних свят. Відтак, у 2015 р. було прийнято указ, що призначав 8 травня Днем пам'яті та примирення, у квітні 2022 р. було здійснено спробу скасувати 9 травня як День перемоги, запропонувавши замість цього святкувати День Європи, проте ця ініціатива не стала успішною. Крім того, одним із важливих кроків стала трансформація святкового календаря, зокрема введення Різдва 25 грудня за західним обрядом, а також зміна святкування 23 лютого Дня захисника Вітчизни, на 14 жовтня – День захисника України. Такі були зміни спрямовані на зменшення впливу радянських традицій та символіки в українському суспільстві [1].

Загалом, взаємозв'язок процесів декомунізації з формуванням історичної пам'яті полягає в тому, що процеси декомунізації допомагають змінити суспільне сприйняття минулого, особливо щодо ролі комуністичних і тоталітарних режимів. Декомунізація не лише включає в себе очищення від символіки, назв, пам'ятників, пов'язаних з радянським періодом, а й здійснює важливі зміни в тому, як нація оцінює свою історію та ідентичність [3].

Після початку війни в Україні процес декомунізації продовжився з акцентом на ліквідацію російських та імперських символів у публічному просторі. Хоча основна частина декомунізаційних заходів була завершена до кінця 2010-х років, саме після 2022 р. відбулася нова хвиля очищення від залишків російської ідеології. Станом на 9 квітня 2019 р. в Україні було перейменовано 987 населених пунктів, 25 районів, змінено близько 52 тисяч топонімів і майже 2,5 тисячі пам'яток, пов'язаних з російським тоталітаризмом [4].

Лютневе 2022 р. повномасштабне вторгнення в Україну активізувало процес масштабної дерусифікації, яка стосувалася топонімів і пам'яток, що нагадували про російську імперську політику. Війна в Україні значно вплинула на процес декомунізації в країні. Вона не тільки посилила національну ідентичність, але й активізувала зміни в громадському сприйнятті минулого, створюючи нові умови для боротьби з впливом російського та радянського спадку. Розпочата росією агресія допомогла українцям усвідомити важливість власної національної ідентичності, яка була значною мірою витіснена радянським впливом протягом десятиліть. Збройний конфлікт з росією, що є продовженням радянської спадщини, став каталізатором для відкидання радянських символів, назв та пам'ятників, пов'язаних з імперською політикою, що дозволило активніше проводити декомунізацію, повністю відмовившись від об'єктів, що нагадують про колоніальне минуле. Війна також змінила ставлення до України на міжнародному рівні. Активна декомунізація та боротьба з радянським спадком стали символом рішучості України у прагненні до європейських цінностей. Міжнародна підтримка України в її боротьбі з росією створює додаткові можливості для проведення важливих внутрішніх реформ, зокрема й декомунізації.

Певну увагу про ефективність політики декомунізації, сприйняття її у суспільстві та вплив на ці процеси російського повномасштабного вторгнення дають результати соціологічного опитування, що проводилося Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Центром Разумкова у серпні 2022 р. Аналіз цього опитування дозволяє констатувати наступні тенденції:

1. Зростання у суспільстві підтримки політики декомунізації (на серпень 2022 р. порівняно з результатами опитування 2020 р. на 25% збільшилась частка тих, хто підтримує рішення центральних органів влади України про засудження СРСР як тоталітарного, репресивного режиму, та на 19% зменшилася кількість респондентів, які виступали проти).

2. Позитивне сприйняття переважною більшістю українського суспільства конкретних кроків по реалізації політики декомунізації (майже 57% респондентів підтримали процес перейменування топонімів (назв місцевості, регіону, населених пунктів, вулиць та площ та ін.), пов'язаних з Російською Федерацією, Російською імперією та СРСР.

3. Прогресуюча переоцінка ролі історичних постатей (майже 50% населення України позитивно оцінили постать Степана Бандери. Характерно, що під впливом повномасштабного російського вторгнення порівняно з 2021 р. на 19% зросла кількість респондентів, які позитивно ставились до діяльності С. Бандери, водночас на 21% зменшилася частка респондентів, які оцінювали її негативно).

Разом з тим ці тенденції та процеси неоднорідні мають свої особливості пов'язані з місцем проживання, віком, освітою, рівнем заможності та ін. респондентів. Зокрема, незважаючи на те, що більша частина опитаних виступає за засудження тоталітарного режиму СРСР, серед громадян, яким за 60 років, зберігається найбільший супротив цьому процесу (20%). Існують і регіональні особливості – так найбільш суперечливе ставлення до засудження Радянського Союзу спостерігалось на півдні України: 25% респондентів підтримували рішення про засудження СРСР, 27% виступали проти, 22% засвідчили, що їм байдуже, і ще 25% взагалі не змогли відповісти на запитання. Є розбіжності і у оцінці громадянами практичних кроків декомунізації. Так процес перейменування міст, вулиць та площ більше підтримується молоддю, формально більш освіченими та заможними громадянами, порівняно зі старшими, формально менш освіченими та незаможними громадянами. Свої особливості мало і сприйняття історичних постатей. Незважаючи на те, що за рік помітно зросла в Україні частка респондентів, які позитивно оцінювали діяльність С. Бандери, у різних регіонах цей процес відбувався по різному. Зокрема, 30% опитаних громадян Одеської та Миколаївської областей оцінювали його діяльність скоріше негативно, а скоріше позитивно – 20% опитаних [14].

Ініціативи з дерусифікації отримали правову підтримку через так звані «декомунізаційні закони» випущені у 2015 році. Вже у березні 2023 року Верховна Рада України ухвалила новий закон, який передбачав засудження російської імперської політики в Україні та заборону її пропаганди, а також встановлював порядок ліквідації символіки російської імперії. Закон набув чинності 27 липня 2023 року, і відповідно до нього, усі російські та радянські топоніми повинні були бути перейменовані [4].

Відтак, в умовах повномасштабної російсько-української війни, фактично, завершилася декомунізація топонімів та відбувалася їх дерусифікація. Такі заходи реалізовувалися відповідно до рішень місцевих органів влади по всій Україні. Зауважимо, що нові назви топонімів, як правило, обиралися за результатами відкритих електронних голосувань. 21 квітня 2022 року на позачерговій сесії Дніпровської міської ради було ухвалено рішення про зміну назв понад 30 вулиць і провулків, які мали зв'язок з російським імперським спадком. Згідно з даними програми Transparency International Ukraine «Прозорі міста», лише

в період з 2022 по середину 2023 року (до набуття чинності Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні та деколонізацію топонімів») 42 міські ради з 50, що потрапили в дослідження, здійснили перейменування 3225 топонімів. Найбільше змін було внесено в Києві, Краматорську, Вінниці, Кременчуку та Сумах. Вже на цей час Вінницька та Мукачівська міські ради оголосили про завершення дерусифікації топонімічних об'єктів у своїх містах. Дерусифікація топонімів також проводили в деокупованих населених пунктах, які з початку повномасштабної війни перебували під російською окупацією. Так, 11 січня 2023 року Херсонська міська рада ухвалила рішення про перейменування 10 вулиць, 2 провулків і скверу [1].

Окрім змін у топонімах, продовжувався процес дерусифікації пам'яток, зокрема монументів. Так, 26 квітня 2022 року в Києві було демонтовано радянську скульптуру робітників під Аркою дружби народів. Саму ж Арку дружби народів пізніше перейменували на Арку Свободи українського народу. Помітними подіями у процесі декомунізації в умовах російсько-української війни стали демонтаж герба СРСР на монументі «Батьківщина-мати» на території Національного музею історії України у Другій світовій війні у Києві, а також встановлення замість цього державного гербу України [1].

Декомунізація стосувалася не лише топонімів, але й об'єктів інфраструктури. У Києві було розпочато процес перейменування декількох станцій метро. Однак він супроводжувався певними проблемами, зокрема тим, що зміни намагалися ухвалювати поспішно, без достатньої прозорості та обговорення. Проблемою стало те, що у держави не було ефективного інструменту для проведення громадських опитувань і голосувань. У той час, як відбувалося голосування щодо зміни назв станцій київського метро, кожен міг голосувати кілька разів, що ставило під сумнів об'єктивність результатів [4].

Об'єктивно оцінюючи ситуацію, слід визнати, що декомунізація викликала неоднозначні реакції серед різних верств населення. З одного боку, більшість підтримала ці заходи як крок до очищення від тоталітарного спадку, зокрема серед молоді та національно свідомих українців. З іншого боку, певні категорії громадян, зокрема проросійські настрої, не були задоволені таким підходом і вважали це спробою «переписати історію». Відзначаються випадки, коли процеси декомунізації призводили до конфліктів на місцях. Наприклад, у деяких регіонах, де традиційно мали вплив проросійські настрої, збереження радянських пам'ятників і символів ставало предметом суперечок.

У результаті, незважаючи на численні інформаційні, пропагандистські та організаційні заходи органів влади, декомунізація в Україні стикається з певними проблемами [10]:

- у деяких регіонах ще залишаються радянські пам'ятники та топоніми, що викликають суперечки;
- влада продовжує боротися з проросійськими настроями та інформаційною війною;
- проблема з переосмисленням ролі колишніх радянських лідерів в історії України, оскільки в багатьох випадках ця історія потребує глибокого осмислення і наукового дослідження.

Висновки. Отже, декомунізація є багатограним процесом, що охоплює різні сфери суспільного життя і впливає на політичну свідомість, ідентичність громадян, їхні цінності та уподобання. Даний процес спрямований на переосмислення історичного періоду, що залишив значний вплив на спосіб мислення українців. Важливою частиною декомунізації є не лише зміни в культурному та соціальному просторі, але й зміни в політиці держави щодо перейменування вулиць та міст, демонтажу пам'яток, запровадження нових національних свят і створення національних міфів. Однією з основних цілей декомунізації є формування національної єдності та консолідації суспільства шляхом реалізації

державної політики пам'яті. Російсько-українська війна стала важливим каталізатором цих процесів в Україні. Вона не тільки прискорила очищення від радянських і російських символів, а й стала фундаментом для зміцнення національної ідентичності та спільної історичної пам'яті. У цьому контексті відкидання радянського спадку є не лише актом історичної справедливості, а й частиною більш широкій боротьби за незалежність і майбутнє України.

Список використаної літератури

1. Герчанівська П. Е. Деколонізація суспільства: український поворот. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2024. № 1. С. 32–41.
2. Гриценко О. А. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України. 2019. 320 с.
3. Гуменчук І.А., Темірова Н.Р. Початок декомунізації в Калинівській ОТГ як складова політики пам'яті. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Т. 1 / ред. кол. І.А. Зайченко (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. Вип. 15. Т. 1. С. 18–21.
4. Дерусифіковані міста: як в Україні перейменовують топоніми. URL: <https://transparentcities.in.ua/articles/derusyfikovani-mista-yak-v-ukrainipereimenovuiut-toponimu> (дата звернення: 17.10.2024).
5. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/ji07358a> (дата звернення: 10.11.2024).
6. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r> (дата звернення: 07.11.2024).
7. Касьянов Г. PastContinuous: історична політика 1980–2000-х. Україна та сусіди. Київ: Laugus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.
8. Любарець А. В. Політика пам'яті щодо радянської спадщини в Україні (2005–2015): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. 2017. Київ. 257 с.
9. Показатев П.С. Процеси декомунізації в Україні: сучасні проблеми та перспективи подальшої реалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 78–81.
10. Проект «Політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії» здійснено за сприяння Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD189-190_2022_ukr.pdf (дата звернення: 25.10.2024).
11. Терещенко К.Є. Процес реалізації державної політики відновлення історичної пам'яті в Україні. *Закарпатські правові читання*. 2017. Том 1. С. 56–60.
12. Церковник С.І. Нормативно-правове регулювання перейменування населених пунктів, як складова процесу декомунізації в Україні. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/02/APP_01_2024-1.pdf#page=157 (дата звернення: 23.10.2024).
13. Шаповал Ю., Васильєва І., Матвієнко І. Українське суспільство у 2014–2020 рр.: проблеми політики декомунізації. *Український історичний журнал*. 2020. № 4. С. 110–120.
14. Як трансформується ставлення українців до декомунізації, УПЦ МП та націоналізму під час війни з Росією. URL: <https://dif.org.ua/article/yak-transformuetsyastavlennya-ukraintsiv-do-dekomunizatsii-upts-mp-ta-natsionalizmu-pid-chas-viyni-z-rosieyu?fbclid=IwAR3BAFLGcWGOz-Ivp3TRANTcNk-loGhwIjz3iJXjQ2lMXFDUQQuf1nrK9B4> (дата звернення: 04.11.2024).

DECOMMUNICATION PROCESSES IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE FULL-SCALE RUSSIAN INVASION

Oleksandr Boyko

*Mykola Gogol Nizhyn State University,
Faculty of Philology, History and Political and Legal Sciences,
Department of History of Ukraine
Grafska St., 2, 16600, Nizhyn, Ukraine*

Oleksandr Bilan

*Mykola Gogol Nizhyn State University,
Faculty of Philology, History and Political and Legal Sciences
Grafska St., 2, 16600, Nizhyn, Ukraine*

The article analyzed the characteristic of the process of decommunization on the territory of Ukraine and focuses attention on the features of this process during the Russian-Ukrainian war. An overview of the content and nature of the decommunization processes currently taking place in Ukraine was carried out, as well as their influence on the formation of the nation's socio-cultural consciousness was determined.

Currently, our country is going through a difficult historical stage marked by the war with Russia and numerous challenges. In these conditions, it is important not only to defeat the aggressor, but also to build a better future, taking into account the lessons of the past and involving all available resources. The key stages of this process are the critical rethinking of the Soviet heritage, the decommunization of public space, the formation of Ukrainian national identity and the culture of memory. These directions are extremely important on the way to self-awareness and overcoming imperial influences. Understanding historical memory and its impact on the present is an important element in the fight against Russian propaganda and falsification of history. In addition, the strengthening of institutions, the fight against corruption, the decentralization of power and the development of civil society are the main tasks for the creation of a democratic and legal state.

Despite the fact that Ukraine gained independence more than thirty years ago, the issues related to decommunization have never been so acute as now. The process of decommunization in Ukraine in terms of changing the names of cities, villages, towns, streets and current obstacles to the implementation of decommunization reforms.

The purpose of the article is to analyze the processes of decommunization of public space in Ukraine under the conditions of the Russian-Ukrainian war.

The peculiarity and complexity of transformation processes in the field of historical knowledge and collective memory is that they take place in the conditions of military-political and ideological conflict. Decommunization processes are part of the information war, in which Ukraine opposes Russia's political ambitions.

Key words: decommunization, de-Russification, identity, historical memory.